

کانت

و

مابعدالطبیعه

دکتر موسی اکرمی

تهران، خیابان شریعتی، بالاتر از سه‌راه طالقانی،

خیابان نیرو، شماره ۷/۱

صندوق پستی: ۱۱۳۶۵-۸۹۴، تلفن: ۷۵۲۹۹۰۷

کانت و مابعدالطبیعه

نویسنده: دکتر موسی اکرمی

● چاپ اول: ۱۳۸۴ تهران ● شمارگان: ۱۲۰۰ نسخه

● چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

● لیتوگرافی: خدمات فرهنگی صبا ● طرح روی جلد: حسن کریمزاده

شابک: ۵-۵۵-۷۳۸۷-۹۶۴-۹۶۴-۷۳۸۷-۵۵-۵ ISBN 964-7387-55-5

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است Printed In Iran

اکرمی، موسی، ۱۳۳۲-

کانت و مابعدالطبیعه / موسی اکرمی. - تهران: گام نو، ۱۳۸۴.

ISBN 964-7387-55-5

Musa Akrami. Kant and metaphysics.

ص.ع. به انگلیسی:

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات قیّما.

کتابنامه: ص. [۴۷۵]-۴۸۰.

نمایه

۱. کانت، ایمانوئل، ۱۷۲۴-۱۸۰۴م. Kant, Immanuel - نظریه درباره

مابعدالطبیعه. ۲. مابعدالطبیعه. الف. عنوان.

۱۹۳

۷ الف ۲ م / ۲۷۹۹ B۲۷

۸۴-۱۳۳۵۷ م

کتابخانه ملی ایران

سرنوشت من این بوده است که عاشق مابعدالطبیعه باشم...

هدف من این است که همه کسانی را که مابعدالطبیعه را درخور مطالعه می دانند متقاعد سازم که باید کار خویش را موقتاً متوقف کنند و از هر آنچه تاکنون صورت گرفته است چشم ببوشند و نخست این پرسش مقدماتی را مطرح سازند که "آیا چیزی به نام مابعدالطبیعه اصولاً امکان پذیر است".

مابعدالطبیعه بدون تردید مشکل ترین همه تحقیقات بشری است؛ چیزی که هست هنوز علم راجع به آن نوشته نشده است. از آنجا که نیاز [...] [به مابعدالطبیعه] هرگز از میان نخواهد رفت [...] [خواننده بی طرف] باید بپذیرد که اصلاحی اساسی، بلکه تولدی تازه، مطابق یک طرح بدیع، در این علم اجتناب ناپذیر است هر چند ممکن است کسانی مدتی در برابر آن مقاومت کنند.

"کانت"

فهرست مطالب

چند نکتهٔ مقدماتی.....	۱۵
پیشگفتار.....	۱۹
بخش یکم: از مابعدالطبیعه تا کانت.....	۲۵-۶۶
۱-۱- پیدایش اصطلاح "مابعدالطبیعه".....	۲۷
۱-۱-۱- "مابعدالطبیعه" در یونان.....	۲۷
۱-۱-۲- ابن سینا و "مابعدالطبیعه".....	۲۸
۱-۲- سنت مابعدالطبیعه از آغاز تا هایدگر.....	۳۰
۱-۳- نگاهی به زندگی فکری کانت.....	۳۵
۱-۳-۱- از آغاز تا دورهٔ پساسنجشی.....	۳۵
۱-۳-۲- دورهٔ سنجشی.....	۳۶
۱-۳-۳- جامع‌ترین و همسازترین دستگاه فلسفی.....	۳۸
۱-۳-۴- اهمیت کانت.....	۳۹
۱-۴- کلیات فلسفهٔ کانت.....	۴۲
۱-۴-۱- حوزهٔ عقل نظری.....	۴۲
۱-۴-۲- حوزهٔ عقل عملی.....	۵۱
۱-۴-۳- حقوق و سیاست.....	۵۴
۱-۵- تأثیر و اهمیت کانت.....	۵۶
۱-۶- اهمیت فلسفهٔ سنجشی [/ انتقادی] کانت.....	۶۲
بخش دوم: پیشینهٔ بحث دربارهٔ مابعدالطبیعه‌شناسی کانت.....	۶۷-۸۸
۲-۱- مهم‌ترین مدافعان و منتقدان کانت.....	۶۹

۶۹.....	۱-۱-۲- مهم ترین مدافعان کانت.....
۷۱.....	۱-۲-۲- مهم ترین منتقدان کانت.....
۷۳.....	۱-۳-۲- انگارگرایی آلمانی و کانت.....
۷۵.....	۲-۲- نگاهی گذرا به پیشینه بحث درباره مابعدالطبیعه شناسی کانت.....
۸۱.....	۲-۳- نگاهی گذرا به مهم ترین آثار درباره مابعدالطبیعه از نظر کانت.....
۸۱.....	۱-۳-۲- کانت و مسأله مابعدالطبیعه و تعبیر پدیدارشناختی سنجش خرد ناب (/ نقد عقل محض) کانت نوشته مارتین هایدگر.....
۸۱.....	۲-۳-۲- مرزهای حس، رساله ای درباره سنجش خرد ناب (/ نقد عقل محض) کانت اثر پ. ف. استراسن.....
۸۶.....	۳-۳-۲- نقد کانت بر مابعدالطبیعه نوشته ویلیام هنری والش.....
۸۷.....	۴-۳-۲- تحلیلیات کانت و جدلیات کانت نوشته جان اتان بنت.....
۸۹-۱۲۴.....	بخش سوم: کانت و اسلاف فکری او.....
۹۱.....	۱-۳- زمینه فکری.....
۹۱.....	۱-۱-۳- سنت مابعدالطبیعه.....
۹۳.....	۲-۱-۳- دکارت.....
۹۴.....	۳-۱-۳- سده هجدهم و مسأله شناخت.....
۹۷.....	۴-۱-۳- کانت و علم.....
۱۰۰.....	۲-۳- منابع کانت.....
۱۰۰.....	۱-۲-۳- عقل گرایی اروپای قاره ای و کانت.....
۱۰۵.....	۲-۲-۳- تجربه گرایی انگلستان.....
۱۱۴.....	۳-۲-۳- فیزیک نیوتنی.....
۱۱۸.....	۴-۲-۳- روسو.....
۱۲۱.....	۳-۳- کانت، آشتی دهنده بزرگ.....
۱۲۵-۱۸۲.....	بخش چهارم: سیر مابعدالطبیعه شناسی در آثار کانت.....
۱۲۷.....	۱-۴- مسأله مابعدالطبیعه در آلمان سده هجدهم.....
۱۳۲.....	۲-۴- دوره های تحول فکری کانت در زمینه مابعدالطبیعه.....
۱۳۲.....	۱-۲-۴- شش دوره اساسی.....

۱۳۴	۴-۲-۲- شش دوره در رابطه کانت با مابعدالطبیعه
۱۷۶	۴-۲-۳- آثار منتشر شده پس از مرگ
۱۸۳-۲۳۴	بخش پنجم: نگاهی به ساختار و محتوای سنجش خرد ناب [/ نقد عقل محض]
۱۸۵	مقدمه
۱۸۷	۵-۱- نگاهی به ساختار کتاب سنجش خرد ناب [/ نقد عقل محض]
۱۸۷	۵-۱-۱- نگارش و انتشار دو ویراست از کتاب
۱۸۹	۵-۱-۲- تفاوت‌های دو ویراست کتاب
۱۹۱	۵-۱-۳- نظر شوپنهاوئر و هایدگر درباره دو ویراست کتاب
۱۹۳	۵-۱-۴- ساختار کتاب
۱۹۵	۵-۲- نگاهی به برنامه کانت و تحقق آن در نگارش کتاب سنجش خرد ناب [/ نقد عقل محض]
۱۹۸	۵-۲-۱- خاستگاه مابعدالطبیعه و لزوم خودشناسی عقل نظری محض از طریق نقد [/ سنجش]
۲۰۲	۵-۲-۲- منظور کانت از سنجش [/ سنجش گری / نقادی / نقد / انتقاد]
۲۰۵	۵-۲-۳- دانش ویژه‌ای به نام « سنجش خرد ناب » [/ نقد عقل محض]
۲۰۹	۵-۳- نگاهی به «آموزه فرازین [/ استعلایی] عناصر»
۲۱۰	۵-۳-۱- حسیات [/ استیک] فرازین [/ استعلایی]
۲۱۱	۵-۳-۲- منطق فرازین [/ استعلایی]
۲۱۴	۵-۴- موفقیت سنجش خرد ناب [/ نقد عقل محض] در سنجش خرد ناب [/ نقد عقل محض]
۲۲۹	۵-۵- دشوارفهمی سنجش خرد ناب [/ نقد عقل محض] و نگارش پروگومنا [/ تمهیدات]
۲۳۵-۲۸۸	بخش ششم: مابعدالطبیعه جزمی - فرازانده [/ متعالی] سستی
۲۳۷	۶-۱- محدودیت شناخت و نیاز به مابعدالطبیعه
۲۴۱	۶-۲- تعریف مابعدالطبیعه از نظر کانت
۲۴۱	۶-۲-۱- از باومگارتن تا سنجش خرد ناب [/ نقد عقل محض]
۲۴۴	۶-۲-۲- مابعدالطبیعه جزمی

- ۳-۲-۶- مابعدالطبیعه حقیقی علمی ۲۴۸
- ۳-۶- شیوه جزمی مابعدالطبیعه ۲۵۱
- ۴-۶- معانی گوناگون مابعدالطبیعه نزد کانت ۲۵۴
- ۱-۴-۶- مابعدالطبیعه عمومی و مابعدالطبیعه خاص ۲۵۴
- ۲-۴-۶- عدم تناقض در نگرش کانت به مابعدالطبیعه ۲۵۷
- ۵-۶- مابعدالطبیعه در روزگار کانت ۲۶۰
- ۱-۵-۶- سنت مابعدالطبیعی لایبنیتیسی - ولفی ۲۶۰
- ۲-۵-۶- انواع قضایا از نظر هیوم ۲۶۲
- ۳-۵-۶- ایستار کانت در برابر احکام مابعدالطبیعی و تاریخ مابعدالطبیعه ۲۶۳
- ۴-۵-۶- پرسش از امکان‌پذیری مابعدالطبیعه ۲۶۵
- ۶-۶- امکان‌ناپذیری مابعدالطبیعه جزمی - فرازنده [/ متعالی] سستی ۲۷۰
- ۱-۶-۶- کلی‌ترین دلیل نفی مابعدالطبیعه جزمی سستی ۲۷۱
- ۲-۶-۶- انگار [/ ایده] های خرد ناب [/ عقل محض] ۲۷۲
- ۳-۶-۶- عدم تناظر میان واقعیت و اندیشه ۲۷۹
- ۴-۶-۶- پادآیینی [/ تعارض] های خرد ناب [/ عقل محض] ۲۸۱
- ۵-۶-۶- امکان نفی رویکرد کانت ۲۸۴
- بخش هفتم: گریزناپذیری مابعدالطبیعه ۲۸۹-۳۰۷
- ۱-۷- جایگاه مابعدالطبیعه در فلسفه کانت ۲۹۱
- ۲-۷- گریزناپذیری مابعدالطبیعه ۲۹۷
- ۳-۷- حضور کامل مابعدالطبیعه و شعله خاموش‌نشدنی علاقه به آن ۳۰۲
- بخش هشتم: امکان‌پذیری مابعدالطبیعه به مثابه یک علم ۳۰۷-۳۳۲
- ۱-۸- پرسش از امکان مابعدالطبیعه (به مثابه استعداد طبیعی و به مثابه علم) ۳۰۹
- ۱-۱-۸- از امکان مابعدالطبیعی تا امکان مابعدالطبیعه ۳۱۰
- ۲-۱-۸- پرسش از چگونگی امکان‌پذیری مابعدالطبیعه چونان استعداد طبیعی ۳۱۳
- ۳-۱-۸- پرسش از چگونگی امکان‌پذیری مابعدالطبیعه چونان علم ۳۱۴
- ۲-۸- تعبیر هایدگر از معنای پرسش از امکان مابعدالطبیعه ۳۱۶
- ۳-۸- تحویل امکان مابعدالطبیعه به امکان احکام پیشینی ترکیبی ۳۲۴

- ۸-۳-۱- احکام پیشینی ترکیبی در مابعدالطبیعه ۳۲۴
- ۸-۳-۲- امکان احکام پیشینی ترکیبی در مابعدالطبیعه ۳۳۰
- بخش نهم: مابعدالطبیعه ممکن و مابعدالطبیعه ناممکن ۳۳۳-۳۵۰
- ۹-۱- بخش بندی فلسفه از نظر کانت ۳۳۵
- ۹-۲- مابعدالطبیعه ممکن و مابعدالطبیعه ناممکن ۳۴۲
- ۹-۲-۱- دغدغه درباره امکان یا امتناع مابعدالطبیعه ۳۴۲
- ۹-۲-۲- مابعدالطبیعه ممکن ۳۴۸
- ۹-۲-۳- مابعدالطبیعه ناممکن ۳۴۹
- ۹-۲-۴- از مابعدالطبیعه به مثابه روش تا اخلاق به مثابه بنیاد مابعدالطبیعه ۳۴۹
- بخش دهم: مابعدالطبیعه کانت ۳۵۱-۳۸۲
- ۱۰-۱- کانت و میراث ولف - باومگارتن ۳۵۳
- ۱۰-۲- مابعدالطبیعه مابعدالطبیعه ۳۵۵
- ۱۰-۳- مابعدالطبیعه به مثابه یک علم ۳۶۳
- ۱۰-۳-۱- لزوم تبدیل شدن مابعدالطبیعه به یک علم ۳۶۳
- ۱۰-۳-۲- مابعدالطبیعه و راه مطمئن یک علم ۳۶۵
- ۱۰-۴- مابعدالطبیعه و رژه کانت ۳۷۲
- ۱۰-۴-۱- مابعدالطبیعه به مثابه روش ۳۷۲
- ۱۰-۴-۲- هستی شناسی ۳۷۵
- ۱۰-۴-۳- عقل عملی و اخلاق ۳۸۰
- بخش یازدهم: از کانت تا مابعدالطبیعه ۳۸۳-۴۱۲
- ۱۱-۱- فلسفه کانت: انکار تمام و ستایش بی پایان ۳۸۵
- ۱۱-۱-۱- اسلاف کانت ۳۸۵
- ۱۱-۱-۲- طرح تفکر فلسفی کانت ۳۸۶
- ۱۱-۱-۳- ارزیابی روش و دستاوردهای کانت ۳۹۳
- ۱۱-۱-۴- کانت در آینه نگرش دیگران ۳۹۸
- ۱۱-۲- از کانت تا مابعدالطبیعه ۴۰۶

۴۱۳-۴۹۸	بخش دوازدهم: پیوست‌ها
۱-۱۲	درباره اصطلاحات "درومان"، "فرازنده" [/ متعالی] و "فرازین" [/ استعلایی]
۴۱۵	از نظر کانت
۲-۱۲	آثار کانت
۴۲۰	
۴۵۵	واژه‌نامه فارسی به لاتینی
۴۶۳	واژه‌نامه لاتینی به فارسی
۴۷۱	واژه‌نامه انگلیسی به آلمانی
۴۷۵	کتاب‌شناسی
۴۷۵	الف - فارسی
۴۷۸	ب - انگلیسی
۴۸۱	خلاصه کتاب به انگلیسی (Summary)
۴۸۵	نمایه

چند نکتهٔ مقدماتی

- ۱- هر جا که برای نخستین بار نام کتابی از کانت ذکر شود، مشخصات کتاب‌شناختی چاپ نخست آلمانی آن ذکر می‌گردد. درون پرانتز شمارهٔ صفحات جلد مورد نظر از مجموعهٔ آثار کانت، مطابق "ویرایش فرهنگستان"، نوشته خواهد شد.
- ۲- مشخصات کتاب‌شناختی نخستین چاپ همهٔ آثار کانت، مشخصات کتاب‌شناختی ترجمه یا ترجمه‌های انگلیسی هر یک از آنها، ترجمهٔ فارسی عنوان آنها و مشخصات کتاب‌شناختی ترجمه‌های فارسی چاپ شده در پیوست کتاب ذکر شده‌اند.
- ۳- در بخش منابع کتاب مشخصات کتاب‌شناختی ترجمه‌های انگلیسی و فارسی آثار کانت که نگارنده از آنها بهره گرفته است ذکر شده‌اند.
- ۴- در نقل قول از کتاب *سنجش خرد ناب* [/*تقد عقل محض*] تنها شمارهٔ صفحه یا صفحه‌های چاپ‌های نخست ویراست‌های A و B، مطابق مشخصات کتاب‌شناختی ذکر شده در زیرنویس، ذکر شده‌اند.
- ۵- در ترجمهٔ بخش‌های کوتاه و بلند نقل شده از دو ویراست A و B از

---

1. 1- *Kritik der reinen Vernunft*, Riga, verlegt Johann Hartknoch (1781, AK IV, pp. 1-252) [=A ویرایش]

2- *Kritik der reinen Vernunft Zweite hin und wieder verbesserte Auflage*, Riga bei Johann Friedrich Hartknoch, 1787 [=B ویرایش]

- ترجمه‌های انگلیسی Norman Kemp Smith^۱ و Guyer-Wood^۲ به‌ویژه ترجمه نخست، بهره گرفته‌ام.
- ۶- فصل چهارم از بخش اول (با عنوان "کلیات فلسفه کانت") و فصل یکم از بخش یازدهم (با عنوان "فلسفه کانت: انکار تمام و ستایش بی‌پایان) به ترتیب برای آشنایی اجمالی با تلاش فکری کانت و جمع‌بندی این تلاش نوشته شده‌اند. اولاً در نگارش این دو فصل از نقل مستقیم سخنان کانت و ارجاع‌دهی به آثار او خودداری شده است، ثانیاً این دو فصل ضمن برخورداری از تشابه مکمل یکدیگرند.
- ۷- هنگام ذکر نام یک فرد برای نخستین‌بار، حرف‌نوشت انگلیسی نام کامل در پانویس خواهد آمد به گونه‌ای که حرف‌نوشت انگلیسی هر نام را می‌توان در پانویس نخستین صفحه‌ای که، در نمایه کتاب، ذیل آن نام ذکر شده است یافت.
- ۸- هنگام ذکر بعضی از اصطلاحات برای نخستین بار، معادل انگلیسی (یا، در موارد اندک، معادل یونانی، یا، در موارد اندک‌تر، معادل آلمانی یا لاتینی) در پانویس خواهد آمد به گونه‌ای که معادل مورد نظر آن اصطلاحات را، برحسب مورد، می‌توان در پانویس نخستین صفحه‌ای که، در نمایه کتاب، ذیل آن اصطلاحات ذکر شده است یافت.
- ۹- به‌منظور پاسخگویی به علاقه احتمالی خواننده به اطلاع از معادل انگلیسی (یا، در موارد استثنائی، معادل یونانی یا آلمانی یا لاتینی) برای یک اصطلاح فارسی خاص، و نیز معادل آلمانی یک اصطلاح انگلیسی

1. Kant, Immanuel (1781/ 1787) *Critique of Pure Reason*, translated by Norman Kemp Smith, Macmillan, first published 1929

2. Kant, Immanuel (1781/ 1787) *Critique of Pure Reason*, translated by Paul Guyer and Allen W. Wood, Cambridge, Cambridge University Press, first published 1997

خاص، اولاً، چنان که در بند ۸ گفته شد، هنگام ذکر بعضی از اصطلاحات فارسی خاص برای نخستین بار معادل انگلیسی، یا، در موارد اندک، معادل یونانی یا آلمانی یا لاتینی آن در پانوشت ثبت شده است، ثانیاً سه واژه‌نامه "فارسی به لاتینی" (برای ذکر معادل‌های انگلیسی / یونانی / آلمانی / لاتینی)، "لاتینی به فارسی" و "انگلیسی به آلمانی" به آخر کتاب افزوده‌ام.

۱۰- بنابر مقتضیات حروف‌نگاری رایانه‌ای، گاهی ممکن است شماره‌گذاری یادداشتی یا یادداشت‌هایی در اواخر یک صفحه دوباره از یک آغاز گردد تا توضیحات مربوط به آن [ها] به پائین صفحه بعد انتقال یابد.

۱۱- در متن از چند نشانه بهره گرفته‌ام:

[...]: برای نشان دادن حذف پاره‌ای از متن منقول از دیگران؛

[ ]: برای افزودن یک یا چند حرف یا واژه در متن منقول از دیگران، یا

برای افزودن یک یا چند حرف یا واژه توضیحی، که حتی می‌توان آن یا آنها را نادیده گرفت؛

[/]: برای نشان دادن مترادف واژه یا واژه‌های ذکر شده پیش از این

نشانه؛

[=]: برای نشان دادن معادل اصطلاح یا اصطلاحات ذکر شده پیش از

این نشانه.

پیشگفتار

کانت، از هم آنگاه که دانشجوی رشته فلسفه و الهیات بود، به شدت دغدغه مابعدالطبیعه و تبیین مابعدالطبیعی برخی از رویدادهای طبیعی را داشت، چنان که این دغدغه را در پایان نامه فوق لیسانس خویش، به نام اندیشه‌هایی درباره ارزیابی راستین نیروهای زنده (۱۷۴۶)^۱، که در بیست و دو سالگی به نگارش درآورد، به نمایش گذاشت. هر چند رساله دکتری خویش، به نام درباره آتش (۱۷۵۵)^۲، را با گرایش به سوی علوم طبیعی، به‌ویژه فیزیک، نوشت، اما به علل و دلایل گوناگون در سال‌های بعد پرسش از امکان مابعدالطبیعه به محور پژوهش‌های فلسفی او تبدیل شد. بحرانی که در مابعدالطبیعه سنتی، به‌ویژه متبلور در مابعدالطبیعه لایبنیتس^۳ و ولف^۴،

---

1. *Gedanken vonder wahren Schätzung der lebendigen Kräfte und Beurtheilung der Beweise, derer sich Herr von Leibnitz und andere Mechaniker in dieser Streitsache bedienet haben, nebst einigen vorhergehenden Betrachtungen, welche die Kraft der Körper überhaupt betreffen*, Königsberg, gedruckt bey Martin Eberhard Dom, (1746, AK I, pp.1-181).

2. *Meditationum quarundum de igne succincta delineatio*, manuscript first published in *Kant, Sämtliche Werke*, eds. Karl Friedrich Rosenkranz and Friedrich Wilhelm Schubert, Vol. 5, Leipzig, 1839 (AK I, 369-84).

3. Leibniz, Gottfried Wilhelm

4. Wolff, Christian

پدید آمده بود در طرح پرسش از امکان مابعدالطبیعه نقش مستقیم داشت، و آموخته‌های کانت در حوزه فیزیک تفکرات و پژوهش‌های او را ژرفا و غنای خاص بخشیدند.

کانت سرانجام بدین نتیجه رسید که برای درک ماهیت مابعدالطبیعه و شناخت مابعدالطبیعی باید عقل نظری را، به مثابه خاستگاه مابعدالطبیعه، مورد سنجش و ارزیابی قرار دهد، کاری که نقادی یا نقد یا انتقاد یا سنجش^۱ عقل نامیده شد.

هیوم^۲، به گفته خود کانت، بزرگ‌ترین ضربه را بر مابعدالطبیعه وارد ساخته بود. او با این ضربه کسی چون کانت را، که عاشق حساس مابعدالطبیعه بود، از خواب جزمی بیدار کرد، اما، در عین حال، او را از شکاکیت عظیم نهفته در اندیشه‌های خویش (که راه به ناشناسانگاری^۳ می‌برد) دچار چنان بیمی کرد که می‌بایست بنیادی برای اثبات و تبیین امکان‌پذیری شناخت پیدا کند.

نتیجه نهایی پژوهش‌های کانت توجیه و تبیین امکان‌پذیری شناخت در حوزه‌های ریاضیات محض و علوم طبیعی محض از یک سو، و نفی امکان‌پذیری شناخت مابعدالطبیعی به معنای سنتی آن، با موضوعات مهم جهان و روح و خدا، بود، که از نظر کانت به حوزه خارج از سپهر تجربه ممکن می‌پردازد، درحالی که عقل نظری هرگز نمی‌تواند به شناخت آن حوزه نایل آید. کانت ضمن اعتقاد به امکان‌ناپذیری چنین مابعدالطبیعه‌ای، و اعتقاد به وجود مابعدالطبیعه به مثابه گرایش طبیعی، معتقد بود که مابعدالطبیعه به مثابه یک علم امکان‌پذیر است، هر چند هرگز وجود نداشته است و هنوز (یعنی، حداقل، در زمان کانت) نیز وجود ندارد. به اعتقاد کانت «مابعدالطبیعه بدون تردید مشکل‌ترین همه تحقیقات بشری است، چیزی که هست هنوز علم راجع به

1. critique

2. Hume, David

3. agnosticism

آن نوشته نشده است.»

موضع کانت در برابر مابعدالطبیعه، از دوران حیات او به بعد، با واکنش‌های مثبت و منفی شدید همه کسانی که نسبت به شناخت مابعدالطبیعی حساس بودند روبرو شد، که تا روزگار ما همچنان ادامه یافته است.

کانت در تمهیدات^۱ نوشت «هدف من این است که همه کسانی را که مابعدالطبیعه را در خور مطالعه می‌دانند متقاعد سازم که باید کار خویش را موقتاً متوقف کنند و از هر آنچه تاکنون صورت گرفته است چشم‌پوشند و نخست این پرسش مفصلی را مطرح سازند که "آیا چیزی به نام مابعدالطبیعه اصولاً امکان‌پذیر است؟"»

به نظر نگارنده، پس از طرح پرسش از امکان‌پذیری مابعدالطبیعه از سوی کانت، و همچنین پژوهش‌های او برای درک ماهیت مابعدالطبیعه و عرضه پاسخ به این پرسش، هیچ پژوهش‌گری در حوزه مابعدالطبیعه نمی‌تواند نسبت به پرسش کانت و پژوهش‌های او بی‌تفاوت باشد، و ناگزیر است که به گونه‌ای تکلیف خود را با او، پژوهش‌های او و پاسخش به آن پرسش روشن کند.

نگارنده خود بارها به مسائل گوناگون مابعدالطبیعه پرداخته است، و هر بار پرسش کانتی از امکان‌پذیری مابعدالطبیعه در برابر او قد بر افراشته است. او، نظر به دغدغه خاطر خاص خویش در مورد مابعدالطبیعه و اهمیت پرسش کانت و دستاوردهایش در این زمینه، تصمیم به پژوهش گسترده در سیر تحول اندیشه کانت درباره مابعدالطبیعه گرفت تا تبیین هر چه دقیق‌تر و کامل‌تری از موضع کانت در برابر مابعدالطبیعه، هم به مثابه

1. *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können*, bey Johann Friedrich Hartknoch (1783, AK IV, pp. 253-83).

روش^۱ و هم به مثابه آموزه [/ دانش]^۲، هم در بعد شناخت‌شناسی مابعدالطبیعه و هم در بعد مابعدالطبیعه عمومی به مثابه گونه‌ای هستی‌شناسی، در چارچوب کل فلسفه فرازین [/ استعلایی]^۳ کانت، با اشاراتی به طبیعت‌شناسی [/ فیزیولوژی] عقلی^۴ مورد نظر او به دست دهد.

نگارنده، در حد مقدمات کنونی خود، به تاریخ فلسفه و آثاری که درباره مابعدالطبیعه‌شناسی کانت نوشته شده‌اند مراجعه کرد. او، با همه بهره‌ای که از کتاب‌ها و مقاله‌های موجود در این زمینه گرفته است، معتقد است که هنوز کتابی وجود ندارد که به گونه‌ای نسبتاً جامع بحث مابعدالطبیعه در سیر اندیشه‌های کانت و جایگاه راستین مابعدالطبیعه در نظام فلسفی کانت را مورد بررسی و تحلیل قرار داده باشد. در میان همه کتاب‌هایی که درباره مابعدالطبیعه‌شناسی کانت نوشته شده‌اند هیچ یک از آنها به اندازه دو کتاب هایدگر با ژرف‌اندیشی و دغدغه خاطر نسبت به مابعدالطبیعه نوشته نشده‌اند. این دو کتاب نیز با همه اهمیتی که دارند بیش از آن که بیانگر اندیشه‌های کانت باشند نشان‌دهنده تعابیر خاص خود هایدگر و اندیشه‌های شخصی او، البته در پیوند با سطوح درونی اندیشه‌های کانت، هستند. از نظر نگارنده هنوز کتابی وجود ندارد که از یک سو تحلیل و تبیین لازم را از کل اندیشه کانت درباره مابعدالطبیعه هم به مثابه روش و هم به مثابه دانش به دست دهد، و از سوی دیگر به موازات آن گونه تحلیل و تبیین جامع دغدغه خاطری درمندان درباره مابعدالطبیعه داشته باشد که با بهره‌گیری از دغدغه خاطری چون دغدغه خاطر خود کانت و هایدگر مشعل

---

1. method

2. doctrine

3. transcendental philosophy

توضیح درباره واژه و اصطلاح "فرازین" را در پیوست کتاب ببینید.

4. rational physiology

جست‌وجویی مادام‌العمری را در درون خود فروزان نگه داشته باشد. نگارنده با اهمیتی که برای پرسش از امکان‌پذیری مابعدالطبیعه، از یک سو، و برای نقش کانت در این حوزه، از سوی دیگر، قائل است کوشش کرده است در راستای نوشتن کتابی که برآورنده هر دو نوع نیاز فوق باشد به پژوهش بپردازد. او داوری درباره میزان موفقیت خود در این راه را به پیش‌داوران صاحب‌نظر می‌برد.